

'Tegen alle lauwheid in'

Citation for published version (APA):

Duyvendak, E. H. R. (2022). 'Tegen alle lauwheid in': Ducal als Dichter des Vaderlands. In C. De Strycker, & A. de Coux (Eds.), *Ducal Handboek* (pp. 61-66). PoëzieCentrum vzw. <https://www.poeziecentrum.be/ducal-handboek-anneleen-de-coux-carl-de-strycker-red>

Document status and date:

Published: 01/04/2022

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 08 Sep. 2024

Open Universiteit
www.ou.nl



'Tegen alle lauwheid in': Ducal als Dichter des Vaderlands

*Bewoond door iets groters Au-delà de la frontière
Von etwas Größerem bewohnt (2015)*

LIZET DUYVENDAK

Charles Ducal, *Bewoond door iets groters Au delà de la frontière Von etwas Größerem bewohnt*. Amsterdam: Atlas Contact, 2015.

Op Gedichtendag 29 januari 2014 aanvaardde Charles Ducal de functie van 'Dichter des Vaderlands'. Hij was de eerste Dichter des Vaderlands (*Poète National, Nationaler Dichter*) van België. Daarmee was België veertien jaar later dan Nederland, dat in 2000 met Gerrit Komrij de eerste Dichter des Vaderlands (DdV) kreeg. Het initiatief voor deze functie kwam van het Gentse Poëziecentrum, La maison de la Poésie et de la langue française in Namen en de Antwerpse literaire organisatie VONK & Zonen, in samenwerking met het Brusselse vertalerscollectief van Passa Porta.

Aan het begin van Ducals benoeming werd afgesproken dat de functie na twee jaar zou overgaan naar een Franstalige collega, en nadien, indien mogelijk, naar een Duitstalige Belgische dichter. Deze constructie gaf direct een doelstelling van het literaire uitwisselingsproject aan: een brug slaan tussen de drie taalgemeenschappen. De opdracht van de organisatie aan de DdV was minimaal zes gedichten per jaar te schrijven. Elk gedicht

van de DdV werd gelijktijdig in de drie landstalen in drie kranten (*De Morgen, L'Avenir* en *GrenzEcho*) aangeboden aan het publiek. Anders dan in Nederland verschijnen de gedichten van de DdV dus niet heet van de naald, omdat ze eerst vertaald moeten worden. Dat heeft gevolgen voor de keuze van het onderwerp: al te actueel kunnen de gedichten niet zijn.

De initiatiefnemers vroegen bij de start van het project 'Dichter des Vaderlands' om toegankelijke, maar ook geïnteresseerde poëzie over relevante maatschappelijke thema's. Daarnaast zou het een handige kapstok voor publiciteit bieden voor de poëzie (10). Ducal voegde daar zijn eigen doelstellingen aan toe. De functie van DdV was volgens hem 'een kans voor de poëzie om haar bestaansrecht te verdedigen als evident, tegen alle lauwheid en minimalisering in'. Belangrijker voor hem was echter het feit dat hij 'in een klimaat waarin bekrompen nationalisme het ene landsdeel tegen het andere uitspeel[de]' zijn functie in het teken kon stellen van de solidariteit tussen Vlamingen, Walen, Brusselaars en Duitstaligen (10). De scheidingslijnen in het vaderland vielen voor Ducal niet samen met de taalgrenzen, hij wilde ook de DdV zijn van mensen die namen noch papieren hebben. Poëzie moest volgens

Ducal 'een andere belichting van de samenleving zijn [...], in een geest van solidariteit, niet alleen cultureel, maar ook sociaal' (96).

Aan het eind van Ducals periode als DdV, waarin hij heel veel voorlas en scholen, bejaardenhuizen, herdenkingen en manifestaties bezocht, verscheen *Bewoond door iets groters Au-delà de la frontière Von etwas Größerem bewohnt*.

De bundel is onderverdeeld in zes afdelingen: 'Bewoond door iets groters': de veertien officiële DdV-gedichten die hij tussen januari 2014 en november 2015 in de drie kranten publiceerde; 'Zoveel stuk te maken': zes gedichten bij de herdenking van de start van de Eerste Wereldoorlog; 'La poésie et le pouvoir', een proza-sketch in het Frans; zeven 'Gedichten op verzoek' van tijdschriften, verenigingen of individuen; de lezing 'Een gratis dūrüm', een reflectie op zijn jaren als DdV en tot slot 'Drie cadeaugedichten'. De officiële DdV-gedichten zijn in de drie landstalen vertaald, de andere teksten in de bundel alleen in het Frans.

In de bundel zijn ook een dvd en een cd opgenomen. Op de dvd staat de film *Charles Ducal. Dichter des Vaderlands* van Jess De Gruyter, waarin een beeld wordt gegeven van Ducal als schrijver en amateur-toneelspeler. Daarnaast zien we hem aan het werk op de varkensboerderij van zijn broer (het voormalig ouderlijk huis in Huldenberg) en als docent op het Albertuscollege in Heverlee.

Op de cd leest Ducal een selectie voor uit de DdV-gedichten van de bundel, een aantal daarvan wordt ook in het Frans en Duits voorgedragen door respectievelijk Filip Jordens en Sigrid Steidle.

Daarnaast zijn 'Vijf gedichten op muziek gezet door componist Jocke Schreuder'. De muziek versterkt het strijdliedkarakter van de gedichten, maar doet ook veldgedateerd ('jaren zestig') aan. Op de cd toont Ducal zelf zich echter enorm in zijn nopjes met deze liederen.

In de bundel die aan *Bewoond door iets groters* voorafging, *De buitendeur* (2011) had Ducal voor zichzelf letterlijk de deur open gezet naar buiten, dat wil zeggen naar de maatschappij. Schreef voorheen vooral over meer persoonlijke onderwerpen zoals het huwelijk en zonen en ouders, dan dichtte hij in *De buitendeur* voorbeeld ook over de Palestijnse kwestie en Congo. Volgens collega-dichter en vriend Bernard Dewulf (geïnterviewd in de film van De Gruyter) evolueerde Ducal in deze bundel van een meer op persoonlijke toonome poëzie gerichte dichter ('Rilke tot een maatschappelijk geëngageerde dichter ('Brecht)').

Dit maatschappelijke engagement wordt in *Bewoond door iets groters* voortgezet. Ducal snijdt ook zelf de autonome discussie aan door de vraag te stellen of het geen verraad is aan de poëzie deze te koppelen van 'de allerindividueelste emotie' en te schrijven voor en over de wereld daarbuiten. Met deze poëtische uitspraken situeert Ducal zich - in de woorden van A.L. Sötemann - als een genaamde 'onzuivere' dichter. Zijn zelfopvatting lijkt hier op die van Sybille Polet, die meende 'dat je met de schijn van de literatuur wél een buitenliteraire hond kan slaan' (Sötemann 1985: 10). Voor Ducal is de kern van zijn gedichten echter altijd een individuele emotie; de basale laag van een gedicht is altijd "

ook al staat dat woord er niet in' (2015: 98). Een maatschappelijke boodschap komt over, dankzij de poëzie. Een zin wordt niet vanzelf muziek en een herkenbare situatie niet vanzelf een treffend beeld. Het is de taal, de beeldspraak, de formulering die de gedachte opkrikt en interessant maakt (101). Een DdV is hoe dan ook in zijn ogen in de eerste plaats een dichter.

Bewoond door iets groters laat Ducals engagement met de poëzie én de maatschappij op allerlei manieren zien. Het openingsgedicht 'Woord tegen woord' stelt twee soorten woorden tegenover elkaar: de 'zwakke onze' tegenover de 'andere woorden' van propaganda, kranten en het scherm. Dit motief keert op verschillende plaatsen terug, bijvoorbeeld in 'Soldaat 1914', waaraan de titel van de bundel is ontleend: 'De hamer van de taal heeft zijn schedel gekraakt / en alle kamers ingenomen. Het is nog zijn hoofd, / maar wordt nu bewoond door iets groters.' (24) Cynisch beschrijft het gedicht dat de misleidende propaganda in 'Hoofdletters' de dood een 'onsterfelijke zin geeft; // Zijn dood, niettemin.' (24) Na één jaar DdV-schap verscheen 'Woord tegen woord 2' (36). In dit gedicht rijpt een woord in de mensen zonder stem. Het woord van de dichter ziet Ducal als 'een kleine stem, die ik wil laten klinken voor zoveel mogelijk oren om een gemeenschappelijke stem groter te maken.' (98-99). Zo kan de kleine stem van de poëzie kritisch weerwoord bieden, groter worden, idealen verwoorden.

De termijn van Ducal als DdV viel samen met de oorlogsherdenkingsjaren 2014 en 2015. Twee gedichtencycli zijn ge-

schreven bij herdenkingen van het begin van de Eerste Wereldoorlog en het einde van de Tweede. De zesdelige cyclus 'Zoveel stuk te maken' verscheen in het themanummer rond Wereldoorlog I van het poëzietijdschrift *Het Liegend Konijn*.

Gedichten voor verschillende manifestaties en herdenkingen tonen Ducals maatschappelijke engagement. Het 'Lied van de arbeid' bijvoorbeeld werd geschreven voor de 1 mei-herdenking en opgedragen aan de werknemers van Ford Genk en ArcelorMittal, die hun baan verloren door fabriekssluitingen. Ducals betrokkenheid bij de Palestijnse zaak kreeg uiting in het over Israël buitengewoon kritische gedicht met de naar Paul Celan verwijzende titel 'As in de mond'. Voor de Werelddag voor de vluchtelingen schreef hij een uit drie delen bestaand gedicht 'Vluchtelingen', het sonnet 'Oude vrouw' maakte hij voor Alzheimer Werelddag.

Ook al was Ducal grotendeels met pensioen toen hij als DdV begon, zijn achtergrond als leraar verloochende hij niet. Hij verzorgde als DdV vele workshops op scholen. De ervaringen met leerlingen van allerlei schooltypen die enthousiast werden over poëzie waren voor Ducal de meest inspirerende momenten van zijn werk als DdV. Enkele gedichten in deze bundel gaan over het schoolleven: 'Faalangst' en 'Voor de 51 laatsten'.

Naast de veertien officiële gedichten en de cyclus over Wereldoorlog I 'Zoveel stuk te maken' bevat de bundel tien andere gelegenheidsgedichten. Het gedicht 'De muur' (78) schreef Ducal al in 2006, maar werd door lezers steeds hergebruikt voor verschillende gelegenheden. Hij nam het eerder niet op in een van zijn

bundels, in *Bewoond door iets groters* vond hij een passende context, waarin 'boodschap en poëzie kunnen samenwerken' (98). De gedichten uit de afdelingen 'Gedichten op verzoek' en 'Cadeaugedichten' zijn geschreven bij openingen van tentoonstellingen en monumenten en ter gelegenheid van de geboorte van de dochter van een vriend.

Bij zijn benoeming tot DdV kreeg Ducal veel welwillende aandacht in de pers. De beoogde aandacht voor poëzie was daarmee een feit. Een zeer kritisch geluid kwam van collega-dichter Dirk van Bastelaere. Deze noemde het initiatief in *De Standaard* een 'institutionele farce'. Hij had vooral bezwaar tegen 'het hegemonische Belgische verhaal'. De keuze voor een DdV voor heel België was in zijn optiek een keuze vóór de koning en tegen Vlaanderen en het autonomiestreven van sommige Vlamingen (Van Bastelaere 2014). In een repliek stelde Benno Barnard, net als Ducal en Van Bastelaere eerder betrokken bij de beroemde postmoderne bundel *Twist met ons* (1987), dat de verhouding tussen de drie landstalen juist door de vertaling van de gedichten de machtsverhouding tussen de drie Belgische talen betrekkelijk maakte. Het kon de nieuwsgierigheid naar elkaars poëzie alleen maar vergroten (Barnard 2014).

Het verbinden van de diverse taalgemeenschappen verliep echter veel moeilijker dan gedacht; Ducal bleek in francofoon België niet bekend genoeg. Dankzij Laurence Vielle die ingeschakeld werd als Franstalige ambassadrice nog voor ze Ducal als Dichter des Vaderlands opvolgde, gingen er meer deuren open.

Op de diverse gedichten werd volgens Ducal verrassend positief gereageerd vanuit het maatschappelijk veld. Het gedicht 'As in de mond' kreeg de 'behoorlijk onfrisse' wind van voren van pro-Israëlische zijde, maar ook de meeste bijval van al zijn DdV-gedichten (99). De bundel *Bewoond door iets groters* kreeg verschillende recensies in papieren en digitale media. Luuk Gruwez schreef in *De Standaard* dat Ducal er in deze bundel met brillen in was geslaagd om de beperkingen van het gelegenheidsgedicht te overstijgen (Gruwez 2016). In *De Morgen* stelde Paul Demets dat Ducal sterk zichzelf was gebleven tijdens zijn periode als DdV: 'De poëzie die in deze bundel is verzameld laat zien dat hij erin slaagde zelf zijn thema's te bepalen en laat tegelijk een sterk sociaal engagement zien' (Demets 2016). Maar niet alleen het engagement dat uit de poëzie spreekt, maakt ze overtuigend. Ducals DdV-gedichten getuigen volgens Demets van dezelfde poëtische inzet en het rijke beeldenarsenaal als zijn andere werk. Hetzelfde oordeel gaf Anneleen De Coux in *Poëziekrant* (2016): het werk had volgens haar dezelfde inhoudelijke en muzikale kwaliteiten als zijn eerdere werk. Net als enkele besprekers op internet verwonderde zij zich er wel over dat niet alle gedichten ook in het Duits waren vertaald.

Opmerkelijk genoeg komt de enige zeer kritische beoordeling van een Nederlandse recensent. In *Ons Erfdeel* vergeleek Piet Gerbrandy de verzamelbundel *Wat helpt is een wonder* (2017) van de Nederlandse DdV Anne Vegter - bij wier benoeming tot DdV hij betrokken was - met die van Ducal, waarbij zijn

voorkeur duidelijk uitgaat naar het werk van Vegter: 'Waar Ducal geen afstand neemt, maar zich voegt naar in ruime kring aanvaarde, fatsoenlijke standpunten [...], stelt Vegter zich in de positie van een betrokken buitenstaander die met ongeloof en verbazing naar de wereld kijkt.' (Gerbrandy 2017: 124) Met dat perspectief onderscheidt een dichter zich volgens Gerbrandy van andere mensen. Dit oordeel zegt in de eerste plaats iets over zijn eigen poëtische voorkeur, maar geeft ook blijk van een gebrek aan inzicht in de Belgische geschiedenis. Wie een Belgische DdV verwijt dat hij in het herdenkingsjaar 2014 verschillende gedichten heeft geschreven over de Eerste Wereldoorlog, heeft weinig begrepen van de impact van die gebeurtenis.

In de parlandotoon en klassieke vormgeving van deze gelegenheidsgedichten blijft Ducal trouw aan zijn eerdere werk. De meeste gedichten zijn opgebouwd uit kwatrijnen. Met enjambementen verbindt hij deze strofen vaak met elkaar, over de witregel heen. Om de pointe van een gedicht te benadrukken zet Ducal de slotregel vaak geïsoleerd, zoals in 'Soldaat 1914': 'Hoofdletters vullen ze in, / geven de dood zijn onsterfelijke zin. // Zijn dood, niettemin.' (24) We zien in dit citaat ook andere hem kenmerkende technieken, namelijk het gebruik van (eind)rijm, alliteratie en assonantie. Herhaling van zinsdelen, soms met een kleine wijziging is ook een Ducal kenmerkende techniek. Het sonnet 'Oude vrouw' opent met 'Het is stil in de straat. Nooit komt een man / voorbij met een brood in zijn armen.' In de laatste twee terzinen besluit het gedicht met

Het is stil in de straat. Iedere dag
wacht dit kind,
al jarenlang, ontheemd, ondervoed.
Het wordt nooit warmer. Nooit komt
een man
voorbij met een brood in zijn armen.
(54)

Het veertiende en laatste officiële DdV-gedicht, 'Poste restante' (ook een sonnet), verscheen in november 2015 bij de presentatie van nieuwe postzegels. Dit gedicht beschrijft het wachten van 'iemand' in een postkantoor in een vreemde stad op een brief, 'de postzegel opgedrukt als een kus', niet wetende wanneer de brief zal komen. Deze situatie lijkt ook de verhouding tussen de dichter en zijn publiek te beschrijven: 'iemand [begint] een inktspoor dat ginds / al zingt in het wachende oog' (57), maar waarvan het de vraag is of het gedicht/de brief wel ooit zal aankomen. Desondanks wordt er elke dag aan de brief geschreven.

In dit slotgedicht verbindt Ducal het schrijven met hoop, zoals hij dat in verschillende andere gedichten van deze bundel ook doet: want 'misschien dient alleen maar een gat gekapt' in de muur (78), of moet er 'hier / of daar [...] toch [een] ontwakken, een / die onthoudt wat hij juist heeft gedroomd' (21). Tegen alle lauwerheid in schopt Ducal zijn lezers een geweten.

Geraadpleegde literatuur

- Antonissen, Jana, 'Ik kan niet voor alle Belgen schrijven'. *De Morgen*, 29 januari 2015.
- Van Bastelaere, Dirk en Benno Barnard, 'Pro en contra Dichter des Vaderlands'. *De Standaard*, 17 januari 2014.
- Brems, Hugo, *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945–2005*. Amsterdam: Bert Bakker, 2006.
- De Coux, Anneleen, 'Dit is jouw land'. *Poëziekrant* 40 (2016), 1, 37–38.
- Demets, Paul, 'Dichters des Vaderlands roeren zich'. *De Morgen*, 10 februari 2016.
- Gerbrandy, Piet, 'Met heldere navigatie. Over de bundels van de Nederlandse en Belgische Dichters des Vaderlands'. *Ons Erfdeel* 60 (2017), 3, 122–124.
- Gruwez, Luuk, 'Poste restante voor de verdrukten'. *De Standaard*, 27 mei 2016.
- Kregting, Marc, 'Staat het geschreven?'
Via <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2014/08/06/staat-het-geschreven>
- Mulders, Sofie, 'De poëzie is niet dood. Ze is springlevend'. *De Standaard*, 29 januari 2014.
- Roggeman, Willem M., 'Charles Ducal'.
In *Beroepsgeheim 6*. Antwerpen: Facet, 1992, 105–111.
- Rogiers, Flip, 'Zien politici de mensen wel graag, vraag ik mij vaak af'. *De Standaard*, 24 mei 2014.
- Söttemann, A.L., 'Een "impure" pure dichter. Een beschouwing over de versexterne poetica van Sybren Polet'. In *Over poetica en poëzie*. Samengesteld en ingeleid door W.J. van den Akker en G.J. Dorleijn. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1985, 57–76.
- Swanborn, Peter, 'De mysterieuze schoonheid van België's Dichter des Vaderlands'. *de Volkskrant*, 10 mei 2014.